

nek, hanem közölgék velük azt is, hogy az adott összeteljesítményen belül mely műveletek érik el vagy haladják meg a kívánt színvonalat, s melyek és milyen mértékben maradnak el attól. Változtatni csak ennek ismeretében tudnak, különösen, ha segítséget kapnak egyúttal ahhoz is, hogyan próbáljanak meg változtatni, javítani, felzárkózni.

A mérésből, értékelésből, minősítésből, sőt osztályozásból sem tudjuk kiszűrni a szubjektív elemeket. Nem is szükséges, hisz ezeken keresztül is gyakorolható az egyéni bánásmód. De arra ennek ellenére is törekednünk kell, hogy a végső, a bizonyítványba is bekerülő osztályzat a tantervi követelményeken alapuló, sokoldalú mérés eredményeként összegzett, reális értékelést tükrözzön.

IRODALOM:

Pedagógiai Lexikon I. és III. kötet.

Nagy Sándor: Didaktika = Tankönyvkiadó 1967.

Mérés, értékelés, osztályozás = OPI – MPT 1970.

Szokolszky István: Pedagógiai tanulmányok = Tankönyvkiadó, 1972.

Ágoston György–Nagy József–Orosz Sándor: Mérések módszerei a pedagógiában = Tankönyvkiadó 1971.

Kádárné Fülöp Judit: Az értékelési taxonómia – általános pedagógiai perspektívából = Pedagógiai Szemle 1979/4.

LŐRINCZNÉ DR. SZABÓ MARGIT

Esztergom

Gondolatok a felzárkóztatásról

Sok munkát, előkészületet, lelkiismeretességet, ragalmasságot, ötletet, alapos szakmai, logikai, pszichológiai, pedagógiai felkészültséget igénylő *nevelő-oktató tevékenység a felzárkóztatás*.

Sokrétű pedagógiai tevékenység. Segítő, fejlesztő foglalkozás olyan tanulókkal, akiknek a tantervi követelmények elsajátításához szükséges ismeretei, képességei, készségei hiányoznak.

Nemcsak ismertekben egészíti ki a lemaradókat, hanem *megismerő*, gondolkodó, *munkavégző képességeiket is fejleszti*, készségeiket gyakoroltatja, a *lemaradás okait megkeresi*, igyekszik azt kedvezően befolyásolni.

Nem egyenlő a felzárkóztatás az alkalmankénti korrepetálással, mert a totális gyermeki személyiséget akarja célirányosan fejleszteni. A felzárkóztatás igénye minden iskolafokon jelentkezik. Már óvodáskorban kívánatos lenne az értelmi fejlődésben lemaradt gyermekeket az adottságaiknak megfelelő szintre fejleszteni. A szakírók egy része ugyan úgy vélekedik, hogy már késő a 4–5–6 éves gyermekek szellemi képességeit vizsgálni, erre 1 éves kor előtt lenne szükség, mert utóbb mind jobban csökken a korrekció lehetősége. Megfelelő teszttel már a 3 hónapos csecsemőnek is ellenőrizhető a szellemi képessége.

A lemaradással járó problémahelyzetek megoldása, a legcélravezetőbb konkrét módszerek megválasztása, a felzárkóztatás eredményeinek rendszeres ellenőrzése az iskolák önállóan megoldandó feladatai közé tartozik.

A felzárkóztatás folyamatát *helyzetfeltárással* kell indítanunk. A helyzetfeltárás célja: egyrészt a tudásbeli,

másrészt a neveltségi hiányok

feltérképezése. Nagyon kell vigyáznunk arra, hogy a későbben érő gyermekek hiányosságainak felderítése ne vezessen megbélyegzéshez, beskatulyázáshoz! Ugyanis nem vonhatók a gyermekek felelősségre olyan hiányosságokért, amelyekről alig, vagy egyáltalán nem tehetnek.

A helyzetfeltárást folyamatos tanórai és tanórán kívüli megfigyelésekkel tegyük konkrétabbá úgy, hogy többféle tevékenység végzése közben, változatos helyzetekben szerezzünk információkat!

A lemaradás oka kereshető:

- az egyéni adottságokban,
- az eltérő érdeklődésben,
- az eltérő motiváltságban,
- a fejletlen tanulási módszerekben.

Az okok összefügghetnek a kedvezőtlen környezeti feltételekkel is:

a családszerkezettel,
a lakásviszonyokkal,
a szülők iskolázottságával,
a szülők világnézetével,
kulturális szokásokkal,
a család érzelmi légkörével, életmódjával, életrendjével.

A gyermekek azt az értékrendszert, szellemiséget, motivációt, gondolkodásmódot, kultúréhséget, nyelvi kimunkáltságot hozzák magukkal az iskolába, amit otthon kapnak. Sajnos, az már bizonyított tény, hogy a betanított és segédmunkások gyermekei 6 esztendőskorukban műveltségi hátránnyal érkeznek az iskolába.

Jól tudjuk, hogy az iskola sem a családon nem tud változtatni, sem a gyermekek hozott adottságait nem változtatja meg. Mégis a felzárkóztatás eredményeként el kellene érniünk, hogy amennyire lehet, közömbössé válhasson az iskolai eredmények szempontjából, hogy sok könyvű családból érkezik-e a gyermek, ahol idegen nyelvekre, zenére tanítatják, vagy olyanból, ahol minderre nincs mód, illetve nem szokás, mert más a család életrendje, értékrendje.

Már jó ideje érezzük, hogy az emberi képességek fejlesztésére kell törekednie a 21. századra felkészítő iskolának. Az ismereteken kívül jobban kell figyelniük a képességek fejlesztésére! Nemcsak a művelődési hátrány miatt szoktuk és kell is hangsúlyoznunk, hanem átfogóbb tényezők miatt, de a hátránnyal indulók szempontjából ez a törekvés roppant kedvező lehet.

Nagyrészt az iskolán áll, hogy a hozott adottságokra építve mely képességegyütteseket fejleszti hangsúlyozottan, melyeket részesíti előnyben módszereiben, és jutalmazza értékelésével.

Feltételezem, hogy ezen a ponton nem lesz hiábavaló egy rövid elméleti kitérőt tennünk, hogy elébe menjünk egy téves és pedagógiai szempontból nagyon káros fel fogásnak, mely kb. így hangzik: ha egy tanuló nem rendelkezik meghatározott képességekkel, fejlesztésére bármilyen pedagógiai erőfeszítés csődöt mond.

Tudnunk kell, hogy a képességek személyi vonások, amelyeket tevékenységek gyakorlásával szerzünk meg. Tehát a képességek kialakulásának folyamatában központi helyet kap a tudatos tevékenység. A marxista pszichológia törvénye szerint a képességek csak a nekik megfelelő tevékenységek gyakorlásával alakulnak ki. Ennélfogva, ha egy tanuló nem rendelkezik bizonyos képességgel, akkor annak az az oka, hogy a hiányzó képesség kialakulásához szükséges tevékenységet nem gyakorolta megfelelő mennyiségben.

Milyen kapcsolat, esetleg összefüggés van az adottságok és a képességek között?

Az adottságok az emberrel vele született fiziológiai – biológiai – testi tulajdonságok, amelyek a képességek kibontakoztatásához kedvezőek vagy kedvezőtlenek lehetnek. Nem egyértelműen akadályai a kedvezőtlen adottságok a képességek kibontakoztatásának, mert megfelelő tevékenység végzésével, tudatos erőfeszítéssel belőlük is lehet eredményes képesség.

Az eredménnyel végzett felzárkóztatás összefügg az oktatás demokratizmusának és a társadalmi mobilitás lehetőségének fejlesztésével is. Meg kell adnunk a megfelelő egyéni segítséget minden arra rászoruló tanulónak! Meg kell könnyítenünk a követelmények teljesítését! Fel kell tárnunk a lemaradó tanulóknak a legjobban fejleszthető képesség- és személyiségterületet, amelyeken saját lehetőségeik legfelsőbb szintjére érhetnek! Tudnunk kell, hogy az egészséges gyermekeknek nincs megmerevedett, állandósult képességnívójuk, *képességeik a nekik megfelelő tevékenységekkel fejleszthetők.*

A felzárkóztatás alapvető didaktikai – metodikai – alapelve a tanulói tevékenység. A legjobban rászorulóknak kell a legtöbb – nekik megfelelő – fejlesztő tevékenységet biztosítanunk. Erre a lehetőséget óráról órára *differenciált foglalkoztatással, egyéni és kiscsoportos foglalkoztatással* kell megteremtenünk! Kedvező pedagógiai légkörben, pedagógiai optimizmussal, segítőkész, tevékeny iskolai közvéleménnyel, közszellemmel, a módszertani szabadság helyes értelmezésével meg lehet szüntetni a zavart, a lemaradást!

A felzárkóztatás elsődleges színtere a tanítási óra legyen! De igazán eredményes csak akkor lehet, ha a napközi együttműködő, támogató segítsége kíséri.

Valóságos eredményeket *egyénekre szabott otthoni feladatok kijelölésével*, az iskolai és az otthoni tevékenységek folyamatos figyelemmel kísérésével és az állomások regisztrálásával érhetünk el.

Ha minden egyes tanulóra lebontott *felzárkóztatási terv* alapján támasztunk reális követelményeket, ha a siker örömét biztosító feladatokat tervezünk, ha segítőkész szándékkal buzdítunk, jóindulattal, bizalommal, örömmel, megelégedettséggel mondunk véleményt minden kicsi eredmény láttán, akkor felzárkóztató tevékenységünknek előbb-utóbb meglesz a gyümölcse.

Akiknél a zavart, az elmaradást tanórán nem lehet megszüntetni, azoknál a korrepetálást is színtérnek kell tekintenünk.

Az alsó tagozaton végzett felzárkóztatás sikere, valamint a közoktatás és közművelődés eredményessége is azon múlik, hogy a kialakítandó képességek közül a kommunikációs alapképességeket milyen színvonalra fejlesztjük. A kommunikációs alapképességek: a beszéd, az olvasás, az írás egymásra épülnek, hierarchiát alkotnak. Mindhárom alapképesség fejlettsége elengedhetetlen a művelődéshez, nélkülük más képesség kibontakoztatásáról sem beszélhetünk. Az olvasási képességfejlesztés 1. helyen áll a közoktatás, a közművelődés eredményessége szempontjából.

Az olvasási képesség több részképesség hierarchikus együttese. A hierarchia alsó fokán áll az olvasás technikája, mely szükséges, de nem elégséges feltétele az olvasás elsajátításának. Fejlesztése valamennyi iskolafok feladata.

A hierarchia 2. lépcsőjén a megértő olvasás áll, mely az olvasás technikájára épül, köztük kölcsönhatás van.

A megértő olvasásra a kritikai olvasás épül. Produktív tevékenység, amely hibás szövegek olvasztásával fejleszthető.

Az olvasásfejlődés csúcán helyezkedik el a kreatív és az alkotó olvasás képessége, mely eléggé mostohán fejlesztett képességterület az alsó tagozaton.

Az alsó tagozaton végzett fejlesztő, segítő felzárkóztatáskor a kommunikációs képességek közül az olvasásra és az írásra éppúgy nagy gondot kell fordítanunk,

mint a beszédre. Mindegyik alapképesség a neki megfelelő tevékenységrendszerrel fejleszthető csak.

A megismerés képességei – az információk felfogása, megtartása, feldolgozása és a cselekvés – is csak a kommunikációs képességek fejlesztésével párhuzamosan formálhatók a kívánt szintre.

A képességek kialakításakor sokkal többről van szó, mint a tanulóktól elvárt úgynevezett tanórai figyelemről. Ez a többlet a tanulók által végzett, a pedagógus által direkt vagy indirekt módon irányított, de mégis önálló tanulói tevékenység, mely azonnal ellenőrizhető, korrigálható, magyarázattal a pontatlanságok, a hiányok tisztázhatók. Az úgynevezett „tanulóperc” (Lénárd) fogalmának bevezetése arra készíthet mindenkit, hogy tudatosítsa a tanítási óra 45'-éből azt a hányadot, amely a tanulók rendelkezésére állott képességeik tevékenységgel történő fejlesztéséhez. Valószínű, hogy ezen a területen kell még nagyon sokat tennünk!

Egy, a felzárkóztatás felső fokán dolgozó iskola a jelenleginél jóval többet tehet a hátrányok csökkentéséért. Azt szeretnénk elérni, hogy az indulási esélyek már a kezdet-kezdetén hasonlóak legyenek, s ne kerüljenek hátrányba a kedvezőtlen helyzetből érkező gyermekek. Végig kellene gondolnunk, miképpen lehetne az iskola egész munkáját átrendezni úgy, hogy a tanulói teljesítmények viszonylag függetlenedhessenek a szülők társadalmi – gazdasági helyzetétől! Mivel a kreativitás képesség-együttese csak kis mértékben függ a család társadalmi – gazdasági helyzetétől, előtérbe helyezése az oktató-nevelő munkában nem ezt vagy azt a szociális rétegből érkező tanulót juttatná előnyhöz, hanem az alkotásra fogékonyabbat. Erika Landau az intelligencia legmagasabb fokának tekintette a kreativitást. Az lenne a kívánatos, hogy az iskolák megújított tartalma és követelményrendszere a kreativitás képesség-együttését az intelligenciához hasonló súllyal felkarolná, és a tanulók iskolai teljesítménye és minősítése nemcsak intelligenciájuknak az eredményét tükrözné, hanem kreativitásuk eredményességét is. Legyen a hátrányok csökkentésének az a célja, hogy minden gyermek jusson el egy társadalmilag fontos, kívánatosnak tekintett kulturális vagy információs alapszintig!

Végezetül azt is látnunk kell, hogy nem szűkíthető le a művelődési hátrány felzárkóztatása csak az iskolára, csak az iskolapolitikára. A hátrányok igazán lényeges csökkentését nem vállalhatja fel csak az iskola. Ha olyan igényrendszert, követelményrendszert zúdítunk egy intézmény nyakába, melynek nyilvánvalóan nem tud megfelelni, legjobb esetben is kudarcсорozatba hajszoljuk és neurotizáljuk, rosszabb esetben tönkretesszük.

De azt is be kell látnunk, hogy a segítő, korrigáló, fejlesztő felzárkóztatásra jelen helyzetében már képesnek kell lenniük iskoláinknak, ezzel a felkészültségükkel a hátrányok csökkentéséből jelentős részt vállalhatnak.

IRODALOM

- Bozóki Eva: Korrekciós osztály a fővárosban. = *Köznevelés*, 1973. 15. 6–7. l.
Csáki Imre–Faragó László: Továbbhaladás – bukás nélkül. = *Köznevelés*, 1975. 3. 10–11. l.
Ferge Zsuzsa: Nivellálás a művelődésben. = *Köznevelés*, 1977. 21. 10–11. l.
Hegedűs Ferencné: Mit pótolhat a pótló foglalkozás? = *Köznevelés*, 1980. 14. 6. l.
Hegedűs T. András: Esélyegyenlőség és a kisgyermek fejlődése. = *Köznevelés*, 1975. 18. 10–11. l.
Kádár Péter: Hogy elvégezzék az általános iskolát. = *Köznevelés*, 1977. 12. 7–8. l.
Kiss Árpádné: Pótló foglalkozás. = *Köznevelés*, 1974. 24. 12. l.
Kovács Imre: Mit tehetünk az iskolai esélyegyenlőségért? = *Köznevelés*, 1980. 15. 3–4. l.
Lénárd Ferenc: A képességek fejlesztése. = *Köznevelés*, 1981. 6. 10–11. l. és 7. 9–10. l.
Mohás Livia: Művelődési hátrány és kreativitásra nevelés. = *Köznevelés*, 1977. 22. 15–17. l.
Nagy József: Iskolarendszer bukás nélkül. = *Köznevelés*, 1973. 39. 9–10. l. és A kompenzáló beiskolázási modell. Bp. 1974. Akad. Kiadó.